

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра співу, диригування і музично-теоретичних дисциплін

МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Урок музичного мистецтва в сучасній українській школі: методичні рекомендації до змісту, організації та проведення уроків музичного мистецтва в ЗОШ

для студентів денної та заочної форм навчання
напряму підготовки 6020204 «Музичне мистецтво»,
014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Мукачево
МДУ – 2017

УДК 371.32:78"312"(477)(076)

*Розглянуто та рекомендовано до друку Науково-методичною радою МДУ
Протокол № 4 від 12 жовтня 2017 р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри співу, диригування та музично-теоретичних
дисциплін
Протокол №7 від 31 січня 2017 р.*

Укладач

Качур М.М. – канд.пед.н., доцент, зав. кафедри співу диригування і музично-теоретичних дисциплін.

Рецензент

Гаснюк В.В. – канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва.

У71

Методика музичного виховання: Урок музичного мистецтва в сучасній українській школі: методичні рекомендації до змісту, організації та проведення уроків музичного мистецтва в ЗОШ для студентів денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6020204 «Музичне мистецтво», 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) / Укладач М.М. Качур. – Мукачево: МДУ, 2017. – 26 с. (1,4 д.а)

У методичних рекомендаціях висвітлено принципи викладання музичного мистецтва як навчального предмета в ЗОШ, розкрито зміст, мету, значення та завдання уроків музичного мистецтва у вирішенні цілей музичної освіти і музично-естетичного виховання школярів. Запропоновано методичний коментар до визначення дидактичних структур уроку музичного мистецтва, різновидів музичної діяльності школярів.

Методичні рекомендації призначені для студентів та вчителів музичного мистецтва з метою поглиблення знань з методики музичного виховання, вдосконалення методичної компетентності, до практичного використання у розробці та проведенні уроків музичного мистецтва в сучасній українській школі.

©МДУ, 2017

Зміст

ВСТУП	4
Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ.....	5
1.1 Музичне мистецтво як навчальний предмет	5
1.2 Комплексний підхід до уроку музичного мистецтва	7
Розділ 2 МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	10
2.1. Дидактична структура уроку музичного мистецтва	10
2.2. Методичний коментар до змісту та дидактичної структури уроку музичного мистецтва	14
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	25

ВСТУП

Сучасна педагогіка розглядає урок як динамічну варіативну форму організації процесу цілеспрямованої навчально-пізнавальної взаємодії вчителя і учнів, спрямованої на вирішення освітніх завдань. Як цілісна система, урок реалізує освітню, виховну і розвиваючу функції навчання. Він є частиною навчального курсу, окремої теми і посідає відповідне місце в системі навчального предмета, вирішуючи лише йому властиві в даний момент дидактичні завдання.

Урок музичного мистецтва є основною формою музичної освіти і музично-естетичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл. Від організації і вмілого проведення уроків залежить вирішення завдань музичної освіти підростаючого покоління. Кожен урок повинен бути завершеним і цілісним, і, водночас, бути частиною системи уроків, пов'язаних між собою загальною метою і загальними завданнями. Як шкільний предмет, урок музичного мистецтва повинен відповідати тим основним вимогам, які ставляться до уроків з інших предметів. Проте, специфіка спілкування учнів з музикою передбачає «переінтонування» змісту загальнодидактичних вимог у відповідності з їх спрямованістю на досягнення музики як мистецтва, що зумовлює необхідність врахування вчителем особливостей уроку музики як уроку мистецтва.

Сучасний урок музичного мистецтва повинен відповідати наступним вимогам:

- спрямованість кожного уроку на досягнення загальної мети музично-естетичного виховання – формування музичної культури учнів як невід'ємної частини їх духовної культури;
- усвідомлення вчителем мети і завдань уроку у відповідності до загальної мети і завдань музичної освіти учнів, конкретної теми і змісту уроку;
- опора на закономірності й принципи музичної освіти;
- постійне збагачення учнів музичними знаннями і вміннями, розвиток музичних здібностей;
- стимулювання учнів до творчого самовираження в музичній діяльності;
- позитивне спрямування емоційної атмосфери на уроці;
- диференційований підхід до учнів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, можливостей, інтересів та уподобань, смаків тощо.

Будучи результатом творчості вчителя, урок музичного мистецтва володіє величезною силою емоційного впливу на внутрішній світ учня, пробуджує інтерес до музики, потреб у спілкуванні з нею.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

1.1 Музичне мистецтво як навчальний предмет

Музичне мистецтво в школі – навчальний предмет, що входить до базового змісту загальної середньої освіти. Згідно з базовим навчальним планом він викладається в 1–7-х класах по 1 год. на тиждень і має на меті виховання емоційно-ціннісного ставлення учнів до музичного мистецтва, формування комплексу музичних компетентностей (інформаційних, пізнавальних, комунікативних тощо), а також розвиток творчого потенціалу особистості, здатної до самореалізації в музичній діяльності і безперервного вдосконалення в процесі музичної самоосвіти.

Уроки музичного мистецтва в загальноосвітній школі передбачають включення учнів у різні види музичної діяльності: хоровий спів, гру на елементарних музичних інструментах, сприймання та аналіз-інтерпретацію музичних творів, імпровізацію (вокальну, інструментальну, ритмічну, пластичну), рухи під музику.

До основних принципів викладання музичного мистецтва в школі належать:

- єдність музичного навчання, виховання і розвитку учнів;
- взаємозв'язок музичної культури суспільства і музичної культури особистості;
- єдність національного і загальнолюдського в змісті музичної освіти;
- цілісність опанування музичного мистецтва в різноманітності зразків народної і професійної творчості, класичної і сучасної музики;
- взаємодія музики з іншими видами мистецтва (літературою, театром, хореографією, візуальними та екранними мистецтвами).

Предмет «Музичне мистецтво» в загальноосвітній школі спрямовується на розвиток таких компонентів музичної освіченості як:

- *мотиваційний* (музичні інтереси, потреби, запити);
- *інформаційний* (знання та уявлення про музичне мистецтво, про особливості його інтонаційно-образної мови, стилі, жанри, форми музики);
- *операційний* (виконавські, інтерпретаційні, аналітичні вміння, способи діяльності);
- *ціннісно-орієнтаційний* (естетичні погляди, ставлення, переконання, смаки, оцінні судження);
- *креативний* (досвід самостійної музично-пошукової діяльності, музично-творчі здібності).

Зміст і методика викладання музичного мистецтва в загальноосвітній школі сформувалися протягом ХХ ст. під впливом ідей відомих вітчизняних і зарубіжних митців: Миколи Леонтовича, Василя Верховинця, Еміля Жак-Далькроза, Золтана Кодаї, Карла Орфа, Дмитра Кабалевського та ін. Вони стали

авторами оригінальних теорій і програм, спрямованих на різнобічний музичний розвиток усіх дітей, незалежно від природніх обдарувань. Домінантою різних методичних систем став розвиток насамперед музичного слуху, проте кожний з авторів обґрунтовував різні форми реалізації цього завдання. Як свідчить аналіз спадщини й практичного досвіду відомих музикантів-педагогів, більшість із них залучали поліхудожні засоби виховання поряд із суто музичними.

Кредо педагогічної діяльності Миколи Дмитровича Леонтовича (1877-1921) – народно-національний ґрунт музичного виховання дітей, де визначальна роль надавалася хором обробкам українських пісень. Замилування піснею не стало композитору на заваді в інноваційних методичних пошуках в царині поліхудожнього виховання. М. Леонтович був одним із перших вітчизняних митців, що звернувся до ідеї синтезу музики й світла. Його досвід щодо вивчення взаємозв'язків між музикою і світлом через сприймання музичних звуків і розмаїття світлотіньових відтінків кольорових зображень на картинах художників цінний насамперед тим, що зіставлення музичного й образотворчого мистецтв відбулося не на поверховому – сюжетно-тематичному рівні, а в плані глибинної природи цього явища, пошуку перцептивних зв'язків та аналогій між звуком і кольором як мовними засобами.

На інших засадах ґрунтувалась педагогічна спадщина Василя Верховинця (1880-1938) – автора оригінальної методики поліхудожнього виховання дітей засобами народних пісень-ігор, що передбачала комплексне застосування елементів музичного, хореографічного і театрального мистецтв.

Система музично-ритмічного виховання, створена швейцарським педагогом і композитором Е. Жак-Далькросом (1865-1950), органічно поєднує музику, слово і рух (крокування, стрибки, танцювальні та пластичні рухи), передбачає широке використання імпровізації, створення ритмопластичних образів.

Система загального музичного виховання угорського композитора і фольклориста Золтана Кодаї (1882-1967), ґрунтується на принципах опанування учнями пісенного фольклору рідного народу та ін. народів світу, розвитку звуковисотного і ладогармонійного слуху шляхом відносної сольмізації, засвоєння нотної грамоти.

Педагогічні основи системи музичного виховання німецького композитора Карла Орфа (1895-1982) викладені у 5-томному посібнику «Шульверк», спрямовують навчання на максимальне стимулювання творчого розвитку учнів засобами індивідуального і колективного музикування (спів і гра на елементарних музичних інструментах), декламаційних вправ і музично-рухових ігор на фольклорній основі, вільної імпровізації та театру.

Автор концепції масового музичного виховання дітей і програми з музики для загальноосвітніх шкіл Дмитро Кабалевський (1904-1987) розширив традиційний діапазон викладання предмета «Музика», акцентувавши процес активного сприймання музичних творів, виховання емоційного, естетичного ставлення до музичного мистецтва, тісно пов'язаного з життям.

На сучасному етапі розвитку загальної музичної освіти набули поширення нові концепції розвитку дітей засобами музики; з-поміж яких найвідомішими авторами є Ш. Судзукі і М. Шафер.

Японський педагог-музикант Ш. Судзукі розробив систему масового музичного виховання, в епіцентрі якої інструментальне (скрипкове) колективне музикування. Навчання гри на скрипці починаються дуже рано – з двох років. Спочатку діти тривалий час грають без нот з метою розвитку музичного слуху. Провідною формою музичного виховання стає залучення дітей різного віку до участі у виступах великих зведених ансамблів (оркестрів) юних скрипалів.

Значний вплив на методику викладання музики в різних країнах – Канаді, США, Англії, Франції, Австралії – здійснили ідеї канадського композитора і педагога М. Шафера. Його підхід передбачає впровадження вільного експериментування зі звуками, ритмами, мелодіями з метою дати дітям відчуття радості творчості, сформувати позитивне емоційне ставлення до музичного пізнання. Провідною навчальною діяльністю стає імпровізація на музичних інструментах у формі діалогічної гри у колі, додатково використовуються спів, сприймання музики, опанування нотної грамоти.

Уроки музичного мистецтва в сучасній школі проводяться у кабінетах музики – спеціально обладнаних приміщеннях, де місця для учнів зазвичай розміщуються амфітеатром (для хорового співу). Кабінет оснащено обладнанням і дидактичними засобами: музичний інструмент (фортепіано або баян), дошка з нотним станом (варіант – електронна, що «звучить»), магнітофон і фонотека, дитячі музичні інструменти (сопілки, бубни, ксилофони, металофони тощо), таблиці (ритмічні схеми, «драбинки» тощо), музичні ігри (лото та ін.), нотні хрестоматії, дидактична і метод. література, портрети композиторів. У викладанні музичного мистецтва в школі значно підвищується роль електронних інструментів, комп'ютерних технологій, які сприяють модернізації уроку і стають не лише помічниками вчителя, а й засобами музично-творчої самореалізації учнів.

1.2 Комплексний підхід до уроку музичного мистецтва

Музична культура учнів формується під час активної музичної діяльності. При співі, у процесі слухання музики, музикування на дитячих музичних інструментах, в роботі над ритмічним відчуттям учні знайомляться з музичними творами, вчаться розуміти специфіку музичної мови, засвоюють нові знання, набувають навичок і вмінь, необхідних для свідомого сприйняття та емоційного виразного виконання музики. Однак, сама тільки різновидність музичної діяльності на уроках музичного мистецтва не може вирішити всіх завдань музичної освіти та музично-естетичного виховання школярів. *Необхідний комплексний підхід до уроку музичного мистецтва, що вирішується у двох аспектах:*

1. Підпорядкованості всіх компонентів уроку, дидактичних складових (видів музичної діяльності, форм роботи) визначеній темі семестру та темі уроку;

2. Реалізації триєдиної дидактичної мети, коли в ході уроку вирішується комплекс завдань: освітніх, розвивальних та виховних.

Визначення й формулювання учителем завдань уроку – одне і найголовніших питань підготовки та реалізації уроку, адже учитель має знати відповідь на питання *що* вивчати, *які* уміння та навички розвивати, *для чого* саме вивчається той чи інший матеріал уроку, *навіщо* учитель використовує ті чи інші види діяльності, користується тими чи іншими методами навчання.

Відповідно до програми, навчання передбачає комплексне досягнення освітньої, розвиваючої та виховної мети. Виходячи із загальних кінцевих цілей навчання, вчитель визначає конкретні завдання уроку: освітні (навчальні), розвиваючі, виховні.

Освітні (навчальні) завдання.

Визначення цих завдань спрямовано на:

- розширення загального, естетичного та музичного кругозору учнів;
- ознайомлення із загально естетичними, жанрово-стилістичними поняттями, з життям і творчістю композиторів, музичними творами;
- засвоєння термінів та понять музичної мови тощо.

Для формулювання *освітніх (навчальних) завдань* використовують слова: «поглибити знання», «розширити уявлення», «формувати уявлення...», «вчити...», «ознайомити з...».

Наприклад:

- розширити уявлення учнів про музично-театральні жанри (поглиблене вивчення жанрів опери чи балету);
- формувати уявлення учнів про поліфонічну музику (учитель планує пригадати канон, підголоскову поліфонію народних пісень, ознайомити з жанром фуґи);
- вчити учнів співвідносити живописні образи з музичними;
- вчити учнів розуміти логіку побудови сонатно-симфонічного циклу;
- вчити учнів розповідати про композитора В.А.Моцарта з опорою на прослухані твори;
- ознайомити з новою піснею, вивчити перший куплет;
- ознайомити з новим поняттям музичної грамоти – синкопою;
- ознайомити зі значенням народної пісні у професійній музиці;
- ознайомити учнів із особливостями ритму в джазовій музиці тощо;
- засвоїти поняття "інтонація";
- узагальнити поняття про зображальність у музиці;
- узагальнити знання про будову (форми) музики.

Розвиваючі завдання.

Музичний розвиток – процес складний і довготривалий. До компонентів музичного розвитку належать:

- розвиток метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття;

– вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, навичок музикування;

– розвиток виконавської діяльності учнів у галузі музичного мистецтва та їх музичних здібностей.

Їх можна диференціювати у таких напрямках:

- розвивати навички активного сприймання музичного твору;
- вчитись співвідносити музичні образи з живописними (літературними) образами;

- вчити розрізняти елементи музичної мови, використані для створення образу;

- працювати над виробленням вокально-хорових навичок (диханням, звукоутворенням, артикуляцією, унісоном...);

- вчити правильно тягнути вокальний звук;

- добиватися виразності виконання фрази пісні;

- вчити учнів застосовувати знання тривалостей у грі на шумових інструментах;

- працювати над художнім виконанням пісні;

- розвивати ладове (ритмічне, темброве, поліфонічне) відчуття.

Плануючи досягнення розвиваючих завдань, учитель повинен чітко визначити відповідний потенціал навчального матеріалу уроку й своїх дій на ньому.

Окрім розвитку музичних здібностей, на уроці музичного мистецтва розвиваються пізнавальні процеси (мислення, мова, пам'ять, уява, увага). У даному напрямку формулювання можуть виглядати так:

- розвивати музичну пам'ять і спостережливість;

- розвивати образне мислення;

- розвивати кмітливість учнів (використання ребусів, кросвордів, ігор тощо);

- розвивати інтелектуальну гнучкість (виконання творчих завдань на застосування музичних термінів).

Виховні завдання – забезпечують формування емоційних, естетичних, моральних, загальнолюдських та національних якостей особистості засобами музики (загальний напрям виховного впливу).

Окрім цього, виховними можуть бути конкретні завдання кожного уроку (відповідно до музичного матеріалу):

– виховувати у дітей національну гордість і патріотичні почуття;

– виховувати любов до рідного краю, до природи;

– виховувати любов до народних пісень, народних традицій, звичаїв та обрядів; інтерес до творчості композиторів;

– виховувати почуття товарищескості, поваги і любові до батьків, рідних.

Формулювання виховних завдань може виглядати так:

- виховувати інтерес, любов до музики;

- виховувати повагу, шанобливе ставлення до людей праці;

- виховувати естетичні смаки.

Розділ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

2.1 Дидактична структура уроку музичного мистецтва

Під поняттям структури уроку музичного мистецтва розуміють елементи або етапи побудови уроку, їх послідовність та взаємозв'язки між ними. Як і всі уроки в загальноосвітній школі, урок музичного мистецтва має свою дидактичну структуру – сукупність складових елементів, послідовність і кількість яких визначається навчальною метою уроку, віковими особливостями дітей, специфікою предмета, що включає різноманітні види музично-творчої діяльності школярів: слухання музики, її виконання (спів, музикування, рухи), творчість у галузі музики, теоретичне вивчення музичного мистецтва. В окремий елемент уроку можуть бути включені вправи (ритмічні, звуковисотні, вокально-хорові), бесіди за темою уроку, ігри, творчі завдання. Особливістю у створенні емоційної атмосфери уроків музики стали музичні вітання, а також вхід до класу та вихід під музику. Таким чином, структура уроку музичного мистецтва може бути розширена за рахунок різноманітних форм спілкування учнів з музикою: танцювальних рухів, пластичного інтонування, інсценізації, гри, музичних, живописних, літературних творчих завдань.

Побудова уроку залежить від його змісту, навчального матеріалу, а саме – музичних творів, що забезпечують розкриття теми уроку, вирішення його цілей і завдань. Дидактична структура уроку великою мірою залежить і від педагогічної майстерності вчителя музики, його естетичних та педагогічних уподобань, наданні переваги певному компоненту (вокально-хоровій роботі, музикуванню, сприйманню музики, тощо).

З огляду на вищезазначене, надамо окремі вказівки щодо змісту дидактичних етапів уроку, доцільності використання методів та прийомів у вирішенні педагогічних цілей, реалізації мети та завдань уроку музичного мистецтва.

Школа:

Клас:

Учитель:

Тема уроку:

Навчальний матеріал: (вправи, поспівки, народні та композиторські пісні, вокалізи на теми з класичних творів, а також твори народного, класичного, сучасного мистецтва для слухання).

Тип уроку: (ввідний до теми, урок поглиблення знань, підсумковий, нестандартний).

Мета уроку:

освітня (навчальна):

(розширення загального, естетичного та музичного кругозору учнів, ознайомлення їх із естетичними, жанрово-стилістичними поняттями, з життям і творчістю композиторів, музичними творами, поглиблення знань з музичної грамоти, вивчення термінів);

розвиваюча:

(розвиток музичних здібностей – метро-ритмічного, звуковисотного, ладового відчуття, вокально-хорових і творчих навичок, навичок образного, осмисленого сприйняття музики, навичок гри на дитячих музичних інструментах; розвиток уваги, уяви, мислення, пам'яті);

виховна:

(формування емоційних, естетичних, моральних, загальнолюдських та національних якостей особистості – національної гордості й патріотичних почуттів, любові до рідного краю, до природи; любові до народних пісень, до народних традицій; почуття товариськості, поваги до батьків, рідних).

Обладнання уроку: (зошити-підручники, хрестоматії, посібники, репродукції картин, нотні таблиці, портрети композиторів, записи фонотеки).

ТЗН: (музичний центр, проектор, ноутбук, відеомагнітофон).

Таблиця 1

Хід уроку

Структурні компоненти уроку та їх зміст	Оцінка змісту і методики проведення уроку
1. <i>Організація класу до уроку.</i> Вхід учнів під музику, музичне вітання	1) чітка організація роботи; 2) емоційне та виразне виконання музичного вітання;
2. <i>Повідомлення теми, мети, завдань уроку.</i> Мотивація навчальної діяльності школярів.	- тема уроку не оголошена (не записана на дошці); + доведена значимість теми, зміст основних завдань уроку; + вступ до теми (як постановка проблеми); - перелік усіх видів роботи на уроці та творів, над якими будуть працювати.
3. <i>Слухання музики.</i> Матеріал: твори народного, класичного, сучасного мистецтва за програмою, відомості про композиторів, виконавців, про написання творів тощо.	- невідповідність змісту бесіди темі уроку; + цікавий виклад матеріалу, використання потрібної термінології з урахуванням віку школярів; + до прослуховування твору ставились конкретні питання; + співвіднесення завдань (питань) з попередньою бесідою і звучанням музики;

	<ul style="list-style-type: none"> + врахування музичного та життєвого досвіду дітей; - мало дітей залучено до бесіди про музичний твір; + використання творів образотворчого мистецтва, літератури, відомостей з історії, народознавства; + захоплююча розповідь про композитора, його музичний твір; + створення проблемно-пошукових ситуацій під час вивчення музичного твору; + обговоренням прослуханого твору охоплена значна частина учнів, підтримується самостійність суджень; - відсутність елементів цікавого; + театралізація твору для слухання; + використання ефективних видів діяльності під час опрацювання твору - рухів, співу, музикування; + виховна спрямованість бесіди
<p><i>4. Хоровий спів:</i> <i>Розспівування.</i> Матеріал: вокально-хорові вправи; розспівки; вправи на основі мелодій пісень; сольфеджування; вправи за відносною системою сольмізації; фонопедичні вправи.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - підібрані вправи не співвіднесені з вокально-хоровими завданнями до пісні, що буде розучуватись; + доступність вправ, відповідність вокально-хоровим можливостям учнів; - недостатньо уваги приділяється звукоутворенню, дикції, диханню; + перед дітьми ставляться конкретні завдання щодо формування виконавських навичок;
	<ul style="list-style-type: none"> + акцентувалась увага на чистоті інтонування; + розспівування проведено у формі творчого завдання; - не здійснювався самоаналіз якості виконання;
<p><i>Хоровий спів: розучування та виконання пісні, поспівки.</i> Матеріал: пісня, поспівка, ритмічна вправа, сольфеджування, партитура для співу у супроводі оркестру.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - відсутній аналіз змісту, характеру, засобів музичної виразності пісні; - виконавська недовершеність показу; - недостатня робота над літературним текстом;

	<ul style="list-style-type: none"> + учитель домагається чистоти інтонування, виразності співу кожної фрази мелодії; + робота над диханням, легким, округленим звуком, дикцією; - недостатньо уваги до розвитку вокально-хорових навичок; + застосування наочних посібників (плакатів, таблиць, тексту пісні); - багаторазовий повтор пісні без конкретних завдань до кожного; + учитель спонукає учнів до самоаналізу виконання; -не здійснювався аналіз структури мелодії пісні (фраза, речення, їх ритм, звуковисотність); + розвиток умінь стежити за рухом мелодії з нот; + застосування рухів, що відтворюють рух мелодії, метр, ритм, фрази; + робота над динамікою пісні; - відсутня робота над образністю; + учні самостійно продумують виконавський план, інсценізацію, використання гри на музичних інструментах; + повноцінне художнє виконання;
<p>5. <i>Гра на елементарних музичних інструментах.</i> Матеріал: партитури, моделі для імпровізації, пісні, поспівки.і</p>	<ul style="list-style-type: none"> + грою на елементарних музичних інструментах охоплені всі учні класу; + закріплення поняття музичної грамоти під час роботи над партитурою; + використання інструментальної імпровізації; + учні самостійно створюють оркестровий супровід пісні, що вивчалась на попередньому етапі;
<p>6. <i>Музично-ритмічні рухи (рухи під музику).</i> Матеріал: твори для слухання, хорового співу.</p>	<ul style="list-style-type: none"> + запам'ятовування мелодії пісні (за допомогою рухів); + участь рухів у відтворенні емоційно-образної сторони твору для слухання; - рухи відірвані від драматургії уроку (фізкультхвилинка), не є художнім елементом уроку;

	- розвага переважає над виконавською дисципліною, навчальними і розвиваючими завданнями;
7. <i>Музична творчість.</i> Матеріал: літературні тексти, моделі для імпровізацій, твори для слухання, хорового співу	+ учні знаходять свої варіанти виразності творів, свої інтерпретації; - учитель нав'язує готові "рецепти" виконання творів; + використання різних видів імпровізацій;
8. <i>Вивчення теоретичного матеріалу з музики (закріплення загальних музично-естетичних, жанрово-стилістичних понять, вивчення музичної грамоти в процесі практичних видів діяльності).</i> Матеріал: поспівки, вправи, моделі для імпровізацій, диктанти, пісні, оркестрові партитури, кросворди, музичні "конструктори", "лото" тощо.	+ засвоєння жанрово-стилістичних понять, знань музичної грамоти у цікавій, доступній формі; - відірваність теорії від практики; + всі теоретичні відомості тісно, пов'язані з хоровим співом, слуханням, музикуванням, рухами під музику аналізом музичних творів, творчістю в галузі музики; + використання наочності, що допомагає усвідомленню поняття (терміну); + виконання диференційованих завдань;
9. <i>Підсумки уроку, оцінювання, повідомлення домашнього завдання</i>	+ підсумки логічно пов'язані з поставленими на початку уроку завданнями; + підсумки формулюють самі учні; - відсутня мотивація оцінок.

2.2 Методичний коментар до змісту та дидактичної структури уроку музичного мистецтва

Урок музичного мистецтва в загальноосвітній школі, як і кожен інший навчальний предмет, вимагає застосування вчителем знань з педагогіки, психології та методики викладання навчальної дисципліни. Маючи риси, що наближають його до інших шкільних уроків, водночас він відзначається і особливостями - має велику кількість видів діяльності: хоровий спів, слухання музики, музично-ритмічні рухи, музична творчість, гра на дитячих музичних інструментах, теоретичне вивчення музики, кожен з яких потребує певної методики опрацювання. Саме поєднання цих видів діяльності визначає дидактичну структуру уроку музичного мистецтва.

Вибір складових дидактичної структури уроку музичного мистецтва залежить від: навчального матеріалу (програми з музичного мистецтва

рекомендують переважно твори для слухання музики та хорового виконання); від навчального матеріалу та видів діяльності, що учитель передбачає самостійно; від теми уроку, яка розкривається на кожному уроці на новому матеріалі.

У практиці викладання музичного мистецтва в загальноосвітній школі найчастіше застосовують три види діяльності: хоровий спів, вивчення музичної грамоти та слухання музики. Частина вчителів музики доповнює урок музикуванням на елементарних інструментах, рухами під музику. Іноді виділяють в окремий елемент уроку вправи (ритмічні, звуковисотні, вокально-хорові), бесіду за темою уроку чи до слухання музики, ігри та творчі завдання. Для іншої частини вчителів та учнів став традиційним музичний початок та кінець уроку: вхід до класу та вихід під музику, музичне вітання. Отже, *структура уроку музики* може бути розширена за рахунок різноманітних форм спілкування учнів із музичним мистецтвом: танцювальних рухів під музику, пластичного інтонування, диригування, інсценізації, гри, музичних та живописних, літературних творчих завдань тощо.

Цілісність уроку за такого різноманіття досягається завдяки тематичній побудові сучасних програм з музичного мистецтва. Саме тематичне поєднує між собою такі різні види діяльності, як слухання музики та спів, гру та музикування тощо.

У музичній педагогіці застосовується поняття драматургії уроку музики (Б.Кабалевський). Це означає, що для учнів урок має бути цілісним, подібним до художнього твору з єдиним драматургічним розвитком, «з усіма своїми падіннями й наростаннями, зі своїми повтореннями, контрастами, кульмінаціями, неослабним емоційним зарядом».

Реалізація драматургії уроку музичного мистецтва вимагає від учителя вміння співвідносити матеріал уроку за програмою з конкретними умовами навчання, намітити певну «емоційну драматургію» уроку (послідовність різнохарактерних творів та видів діяльності) й реалізувати її у процесі заняття. Досвід показує, що іноді від використання на уроці протягом тривалого часу одного і того ж виду навчальної музичної діяльності учні емоційно й фізично втомлюються. Урок перестає бути для них цікавим, відповідно падає й інтерес до музики. Ті види діяльності, що потребують активної роботи мислення та уяви (сприймання музики, теоретичне вивчення музики), варто планувати в першій половині уроку, а ті, що активізують роботу голосового апарату, моторику рук (спів, музикування, рухи), - з другої половини уроку.

Одним із правил драматургії уроку є зауваження про те, що найбільш глибокі за змістом твори краще усього прослуховувати на початку уроку, а твори, що несуть сильне емоційне збудження - в кінці.

Опрацювання вчителем емоційної драматургії уроку є необхідною умовою засвоєння учнями теми та матеріалу уроку, зацікавленого відношення до уроку музики та різних видів музичної діяльності.

До особливостей драматургії уроку музики відносять нетрадиційну структуру поєднання традиційних видів діяльності та музичних творів:

різноманітні ігрові форми, казкова й концертна форма наукової конференції чи диспуту, лекції чи пісенно-танцювального практикуму. Зазначені форми роботи спонукають продумувати нові літературно-музичні чи лекційні епізоди і послідовність етапів уроку, що позначається на кінцевому результаті й типі уроку музики.

Структура уроку музичного мистецтва залежить також від його змісту. Починати основну частину треба з творів, які потребують підвищеної уваги та зосередженої роботи думки. Тут мають місце: первинне ознайомлення з інструментальною п'єсою чи піснею, повторне слухання, яке супроводжується більш змістовним аналізом. У робочій частині уроку варто зосереджуватись на деталях, поясненнях, тренуваннях, музикуванні, творчих завданнях. У кінці уроку учні повторюють вивчені пісні, слухають улюблені твори, грають в музичні ігри.

Структура уроку музики у початкових класах відрізняється від структури уроку музики у подальших класах. Молодший школяр швидко втомлюється від одноманітної діяльності, шаблонного проведення уроку, для нього є типовим невеликий об'єм довільної уваги, що викликає необхідність її постійної підтримки. Він засвоює найрізноманітніший матеріал - матеріал вправи, поспівки, твори для слухання та виконання, ритмічні та музичні імпровізації, ігри, декламації, а тому у розпорядженні вчителя музики мають бути різноманітні складові в структурі уроку. Їх почергова зміна допомагає тримати увагу та інтерес дітей на належному рівні.

Особливості структурних компонентів уроку музичного мистецтва.

Перші хвилини зустрічі та контакту учнів з вчителем впливають на хід уроку, його ефективність, ділову атмосферу. Настрій вчителя, його перші слова, емоційна піднесеність, енергійність відіграють вирішальну роль на початковому етапі уроку. Тут мають бути елементи стимулювання учнів до роботи. Крім того, учитель створює робочий клімат в класі: налаштовує настрій класу, зосереджує увагу окремих дітей, в найкоротший час вгамовує емоційне збудження, знімає психологічну напругу.

Музичне вітання - це музична традиція, яка народилась у творчій атмосфері уроку мистецтва, де вчитель вітається з учнями мовою самого мистецтва. Виконання музичного вітання створює емоційний настрій, атмосферу зацікавлення музичним уроком, не схожим на всі інші, уроком-святом. Учитель музики може обрати для себе власний шлях пошуку музичного вітання. Його можна знайти в методичній літературі (наприклад, пісня О.Телічесової «Музичний урок»), можна опрацювати самому, разом із дітьми зімпровізувати на обраний текст чи на певні звуки, виконати запропонований текст на знайому популярну мелодію.

Тему уроку, завдання обов'язково оголошуємо: тему – записуємо на дошці, їх повідомлення може бути різним. Традиційно це відбувається так.

Учитель, привітавшись з класом, говорить: «Ми розпочинаємо нову тему «Музика мого народу», або - «Ми продовжуємо з'ясовувати питання про те, з якою музикою можна познайомитись, знаючи три її типи - пісню, танець,

марш». Учитель пише на дошці та читає разом з дітьми – «Куди ведуть нас пісня, танець, марш?»».

Іноді визначенню теми допомагає твір, під звучання якого учні заходили до класу, наприклад, вхід до класу під «Марш» Ф. Шуберта. Учитель після вітання запитує, чи змінювалась музика маршу, на що учні дають стверджуючу відповідь. Учитель продовжує: «Ми будемо говорити з вами про музику, що постійно змінюється, розвивається, продовжуємо вивчати тему «Розвиток музики»».

Одним із цікавих способів оголошення теми та завдань може бути поява гостя уроку (людина, вигаданий реальний чи казковий персонаж, тварина тощо). Гість може повідомити чи нагадати тему, оголосити завдання. Наприклад, у першому класі з'являється Буратіно (малюнок на великому аркуші паперу), від його імені учитель говорить, що Буратіно бажає бути гостем уроку і дізнатись – «Про що і як розповідає музика».

Слухання музики (сприймання музики) - один з головних видів діяльності на уроці музичного мистецтва у загальноосвітній школі; він збагачує учнів новими музичними враженнями, робить урок більш змістовним та цікавим. Цей компонент уроку музики потребує підготовчої роботи. Сюди входить обдумування й складання питань, які пропонують учням, визначення логіки включення її у драматургію уроку, методів активізації уваги, мислення учнів. У більшості випадків виділяють наступні етапи опрацювання творів для слухання:

1. Бесіда до слухання музики. Вона повинна зацікавити учнів, підготувати їх до наступного етапу уроку; її можна будувати на повторенні матеріалу, близького до теми уроку, у порівнянні, зіставленні з новим матеріалом. У її основі можуть бути різноманітні відомості про композитора, цікаві випадки з його життя чи життя виконавців; історія створення твору чи з'ясування атмосфери, у якій опрацьовувався твір; ідея, проблематика твору; інтереси, захоплення учнів, вчителя, видатних людей.

Починаємо роботу з бесіди про образ, його втілення в творах різних мистецтв, різних епох чи зосереджуємося на одній його художній деталі. Аналізуємо засоби музичної виразності; музичну форму; музичну драматургію; музичний інструмент; ансамбль; оркестр; роботу виконавця, його особливу майстерність; художній напрямок, стиль, історичну епоху, важливі історичні періоди. Нагадуємо твір у зв'язку з передачами радіо, телебачення.

2. Постановка питань. Перед слуханням музики важливо активізувати мислення учнів через постановку завдань до прослуховування. Питання, завдання мають бути чітко сформульовані й спиратися на попередні знання учнів, відповідати темі й завданням уроку. Важливо, щоб учитель шляхом вмילו добраних, цікаво поставлених питань підвів учнів до самостійного розуміння змісту твору, до характеристики музичних образів і засобів музичної виразності, до розуміння основних тем програми.

3. Прослуховування музичного твору.

4. Відповіді на поставлені питання, перевірка завдань.

5. *Бесіда для більш детального аналізу музичного твору, поглиблення знань.*

6. *Повторне слухання, під час якого ставимо учням питання, які б скеровували їх увагу на конкретні деталі твору: пропонуємо простежити зміну мелодії або акомпанементу вкуплетно-варіаційній формі, зміну вкуплетній формі засобів виразності музики взаємності від змісту тощо.*

У процесі **розспівування** застосовуємо різноманітні вправи для розвитку вокально-хорових навичок, в тому числі й навичок багатоголосного співу (вокально-хорові вправи); вправи на основі мелодії пісень, для сольфеджування, за відносною системою сольмізації, фонопедичні вправи.

Розучування пісні - це важливий етап уроку, бо хоровий спів є головним видом масової музичної діяльності, один з найулюбленіших видів виконавської творчості учнів.

Перед уроком учителю треба з'ясувати:

образні, теоретичні аспекти твору(відомості про авторів, історію написання, зміст (образ) твору, засоби виразності для створення образу, розмір, темп, особливості ритмічного малюнка, ладо-гармонічний план, структуру пісні, «будову мелодії (кількість фраз, їх повторність, відмінність, напрямок руху мелодичної лінії), важкі для виховання місця);

методичні аспекти (співвіднесення пісні з темою уроку, освітні, розвиваючі та виховні завдання під час її опрацювання, види діяльності (окрім хорового співу) в зв'язку з вивченням пісні (теоретичне вивчення музики, музикування, рухи, слухання музики, творчі завдання), розподіл усього процесу розучування за уроками музики).

Розучування пісні триває протягом трьох уроків.

На першому уроці виділяють наступні етапи.

1. *Бесіда за темою уроку, питання до показу пісні.* Показ пісні, відповіді на поставлені питання. Нагадуємо, що важливе значення має вступна бесіда до пісні, яка повинна не лише зацікавити учнів, а й поповнювати їх знання про музичний світ.

2. *Робота над текстом* (роздати картки з текстом, повісити плакат, відкрити зошити-посібники), пояснення незрозумілих слів, ритмізація тексту першого куплету. Ефективним є прийом промовляння тексту тихо чи пошепки, але обов'язково в ритмі пісні (тоді всі дикційні недоліки виявляються чіткіше). Досконала вимова слів у ритмі полегшує вивчення мелодії й дає змогу пізніше зосередитись на художньому виконанні пісні. Навчання дітей чітко й легко вимовляти текст у швидкому темпі досягається шляхом виділення головного, центрального наголосу у фразі. Важливо робити ці спроби з різними динамічними відтінками, починаючи від **pp** і доводячи до **f**

3. *Розспівування.*

4. *Розучування мелодії пісні* (обрати варіант розучування: на слух, за допомогою графічного запису, з нот (нотний запис — виконання — запис нот):

- визначення структури мелодії (кількість фраз, подібність, відмінність);

- визначення руху мелодії кожної фрази (представити графічно, в рухах);
- показ учителем фрази, відтворення солістом, групою учнів, усім класом;
- фразування, нюанси кожної фрази;
- об'єднання фраз у куплет, приспів.

Розучуючи мелодію методом «на слух», учителі музики часто використовують гру «Луна» з диференціацією завдань, яка може виглядати так: учитель співає коротку фразу (2 - 4 такти) зі словами, учні повторюють її, імітуючи луну, яка може бути «звичайною» і «розумною». «Звичайна» луна повторює фразу точно так, як вона була виконана, тобто зі словами (розвиток музичної пам'яті для слабкіших учнів). «Розумну» луну учні зображують за вказівкою вчителя, співаючи фразу із складами ритму (розвиток свідомого сприйняття ритму для середніх учнів) або з назвами нот, ступенів (розвиток свідомого сприйняття ладових співвідношень звуків мелодій).

Під час розучування мелодії пісні з нот (методом сольфеджування) вчитель може використати різноманітні завдання:

- для сильніших учнів - настроїти клас у тональності (заспівати тонічний тризвук, перевести стійкі ступені ладу в нестійкі тощо), провести вокально-хорову поспівку (на вироблення певних навичок); підготуватись до відтворення мелодії пісні голосом чи на інструменті, дібрати функції-акорди або другий голос; диригувати хором - класом;

- для слабких - читка нот без ритму, плескання ритмічного малюнку (кожному учню - один такт, що дасть можливість опитати більшу кількість учнів), ритмізація тексту (кожному учню - одна фраза), пофразне повторення за вчителем та сильнішими учнями мелодії нотами та з текстом.

5. *Домашнє завдання:* записати в зошиті слова першого куплету, ритм куплету чи приспіву, намалювати ілюстрацію до пісні, знайти вірші, загадки про дійові особи пісні тощо.

На другому уроці перевіряють домашнє завдання, розспівуються, повторюють вивчену мелодію (вокалізом, нотами, зі словами). Новим етапом роботи над піснею є опрацювання тексту всіх куплетів, робота над виконавським розвитком, добір музичного супроводу на музичних інструментах, рухів, виконання творчих завдань, пов'язаних з даною піснею. Домашнім завданням є вивчення тексту пісні, «створення колекції» музичних творів однієї тематики, добір акомпанементу, підготовка доповіді про життя та творчість композитора, виготовлення саморобних музичних інструментів для супроводу пісні тощо.

На завершальному етапі роботи над піснею (третьй урок) знову ж таки розспівуються, перевіряють домашнє завдання і виконують пісню "як на концерті". Після цього пісня виконується окремими учнями та групами з метою оцінювання.

Музикування на дитячих музичних інструментах може бути включене у кожен шкільний урок музики: під час вивчення та виконання пісні, слухання музики, вивчення музичної грамоти, творчості. Зазначений вид музичної діяльності не лише розвиває музичні здібності учнів, урізноманітнює урок

музики, приносить учням радість творчості, але робить процес вивчення музичної грамоти до кінця осмисленим, дає можливість учням з вадами голосу та нечистою інтонацією повірити в свої музичні сили.

Протягом перших місяців доцільно знайомити дітей з прийомами гри на музичних інструментах. Група учнів з розвиненим музичним слухом може навчатися гри на звуковисотних інструментах, менш здібні діти - на ударних з визначеною звуковою висотою, найслабші - на ударних без визначеної висоти. Усі без виключення учні повинні музикувати за допомогою звучних жестів (плескання, шльопання, тупання, клацання) та звучних предметів (коробки, палички, баночки з різними наповнювачами, паперовими стаканами, тощо).

Для музикування можна застосовувати партитури, де кожному інструменту буде свій нотний стан, своя партія-лінія.

Без партитури **шумовий оркестр** може допомогти виконанню пісні: відтворити метр, сильні долі, слабкі долі, ритм, ритмічний блок-остинато. Окрім цього дані інструменти допоможуть практично засвоїти метро-ритмічні поняття музичної грамоти, виконати ритмічну вправу, створити ритмічно-темброву імпровізацію на літературній основі, на задану тему.

На звуковисотних музичних дитячих інструментах без партитури можна заграти бурдон, остинато, партію басових звуків гармонічного плану, окремі звуки мелодії, саму мелодію, другий голос тощо.

Музично-ритмічні рухи (рухи під музику) спрямовані на пластичне вираження музики, а саме: загальних особливостей - характеру, настрою, образу музичного твору; специфічних властивостей – засобів музичної виразності (елементів музичної мови), жанрових особливостей (пісенність, танцювальність, маршовість), оркестровки (імітація гри на музичних інструментах).

Завдання учителя - розвивати реагування на всі ці особливості, навчити пластично-ритмічного відтворення музики.

Інтонаційно-образний лад музики, що має яскравий образотворчий характер, також може служити мотивом для виконання дітьми пластичних етюдів.

Інсценізація пісень є однією із часто вживаних форм музично-ритмічних рухів. «Розіграти» пісню завжди допоможе її яскрава образна основа. Таким чином, виконання пісні супроводжується виразними рухами окремих персонажів і груп.

З ігровими рухами пов'язаний музичний фольклор, українські народні пісні-гри «Подоряночка», «Ой, Василю, товаришу», «Бояре, ми до вас в гості», «А ми просо сіяли», «Два півники» та ін.

Відтворення рухами засобів музичної виразності (елементів музичної мови) допоможе учням їх практично-наочному засвоєнню.

Наприклад:

метр можна відтворити крокуванням, плесканням, тупанням, диригуванням, показом "пульсу" (вказівним пальцем правої руки по долоні лівої руки);

ритм - плесканням, стуканням, тупанням, шльопанням;

рух мелодії – однією чи двома руками перед собою у повітрі (з фіксацією чи без неї) кожного звука мелодії (вказівним пальцем рухати нитку, що лежить на парті), де й продемонструє наочно рух мелодії;

фразування — показ ліги (фрази) рукою у повітрі перед собою;

динаміку - рухами різної амплітуди: малої – тихо, великої – голосно;

ступені ладу — ручними знаками релятивної системи сольмізації;

ноти звукоряду - за рукою-нотосцем, на «живому піаніно» тощо.

Жанрові особливості музики, а саме пісенність — плавними рухами рук, уявною «грою» на скрипці; *маршовість* - крокуванням (звичайним, пальчиковим чи ручним); *танцювальність* – грайливими рухами кисті руки.

Виконання музики танцювального характеру сприяє освоєнню *танцювальних рухів* – кружляння у вальсі, кроку польки, граціозних поклонів і реверансів в менуеті, підстрибування, дробового кроку, притупів у народних танцях, змінного - в хороводах (лінійних, кругових, «змійкою»), освоєнню кроку полонезу, характерних рухів рук, голови, корпусу тощо. *Виразними рухами* — імітацією гри на музичних інструментах - учніможуть супроводжувати звучання п'єсз яскраво вираженим тембровим звучанням яких-небудь музичних інструментів.

Музична творчість може бути різноманітною. Простий імпульс до творчості – це зацікавлення дітей винаходом власної інтерпретації музичного твору, підголосків і варіантів наспіву, власного варіанту інсценізації пісні, власного елементарного інструментального супроводу, власної вправи для розспівування тощо.

Викликати музичну творчість учнів можна на будь-якому музичному та немусичному матеріалі уроку музики. Наприклад, до творчості можуть спонукати:

- віршований і прозаїчний текст, його зміст, звукові фарби й інтонації (шлях від мовного ритмоінтонування до ритмоінтонування музичного);

- оточуючий дитину світ звуків - цокіт копит, щебетання птахів, стукіт падаючих крапель, вигуки голосів, дзенькіт дзвонів тощо;

- програмно-ілюстративні завдання;

- ритми рухів, у тому числі танцювальних, образних.

Спрямувати учнівську творчість можна в різних напрямках – літературному, образотворчому, театральному - драматичному і, що особливо важливо, музичному.

Літературні творчі завдання: добір або написання віршів до музики, малюнків, творів-вражень про музику, творів на музично-естетичні теми, створення казок, легенд (обов'язково учні повинні виразно прочитати їх у класі).

Творчі образотворчі завдання: намалювати на сюжети музичних творів, виліпити з глини, пластиліну персонажів музичних казок, п'єс, пісень; оформити програму та афішу концертів, музичних спектаклів; створити ескізи

костюмів для дійових осіб опер, балетів, мюзиклів; макетування фрагментів декорацій, музики: відтворення образів, характеру музичного твору.

Пластична творчість - продовжує лінію розвитку емоційного відгуку дітей на музику: відтворення образів, характеру музичного твору.

Музичні творчі завдання можна систематизувати наступним чином:

1. За внутрішніми характеристиками (музичними елементами) - ритмічні, мелодичні;

2. За зовнішніми характеристиками (виконанням) - мовні, вокальні, інструментальні, комплексні.

Творчі завдання на основі ритму – ритмічні імпровізації:

- «луна»: учень плескає ритмічний рисунок (РР), а інший - повторює ритмічний рисунок і додає новий;

- «питання – відповідь»: учень плескає РР питання, а інший - РР відповідь;

- ритмізація слів, словосполучень, віршиків, загадок, лічилок, примовок, приказок тощо;

- добір слів до заданого РР (наприклад: назви рослин на РР «та -ті-ті –та»);

- «ритмічні загадки»: впізнати пісню, вивчену вправу за РР; на дошці записана ритмічна вправа з пропущеними тактами - учні плескають та записують РР, якого не вистачає;

- ритмічний канон;

- імпровізації на основі ритмічної вправи: ставиться завдання змінити початок, кінець, метр (дводольність та тридольність чи навпаки), певні такти;

- створення ритмічного супроводу до вивченої пісні, таночку, гри.

Творчі завдання на основі мелодії - мелодичні імпровізації:

- мелодизація слів, словосполучень, віршів;

- імпровізування на задані звуки, заданий ритм;

- домислити вступ, закінчення;

- імпровізований (речитативний) діалог на році учителя й учнів;

- «співацькі переклички»: один учень чи учитель загадує мелодію (фразу, інтонацію), а інший повторює, змінюючи темп, тембр, динаміку, РР;

- «запитання – відповідь» (повинна мати чітке завдання: на одному звуці, на стійких звуках, з поступовим рухом мелодії догори чи вниз, із збереженням РР, з новим ритмом і т.п.);

- «пропущені місця»: у вправі (поспівці), записаній на дошці, пропущені такти, які треба доскладати;

- ритмічно-мелодичні імпровізації (в народному, джазовому стилі);

- імпровізація пісні або п'єси.

Мовні імпровізації починаються з пошуку емоційно-образних визначень характеру й настрою музики та передачі їх смислового значення у відповідному виразному тоні (радісно, ясно, тривожно, похмуро і т.п., інтонаційно-осмислене читання тексту пісень). Наступним етапом мовних імпровізацій є ритмізація

(читання у власному ритмі) віршованих рядків (зразків дитячого літературного фольклору, дитячої поезії).

Вокальні імпровізації можуть бути перехідною ланкою до розучування пісні, коли учні придумують мелодію на заданий текст. Імпровізувати голосом можна власні імена, музичні діалоги між учителем і учнями, між парами учнів, між солістом і всім класом.

Інструментальні імпровізації пов'язані з використанням найпростіших музичних інструментів: *ударні інструменти* імпровізують ритмічний супровід п'єс, пісень, музичних казок, мовних імпровізацій; звуковисотні інструменти добирають підголоски до мелодій пісень, що виконуються; знаходять «остинатні» звуки основних гармонічних функцій – тоніки, субдомінанти й домінанти для супроводу деяких творів.

Комплексна музична імпровізація поєднує вокальну, інструментальну, рухову, танцювальну, ігрову, театралізовану діяльність у таких творчих завданнях як інсценізація, театралізація вокальних творів, пісень-ігор, творів для слухання; колективне створення казок.

Змістом теоретичного вивчення музики в загальноосвітній школі є відомості про музику до яких відносять:

ключові(загальні музично-естетичні) поняття – про зв'язок музики з життям, різних видів мистецтв; види музики (народна, класична, сучасна); зміст музики (характер, образність музичних творів) тощо;

поняття про виразні засоби музики, за допомогою яких виявляється в музиці художній задум (ритм, звуковисотність, рух мелодії, динаміка, темп, тембр, структура, фактура тощо);

нотна грамота – знання про способи позначення записом основних виразних засобів;

відомості про способи виконання музики (людські голоси, хор, інструменти, оркестри);

відомості про народну творчість, про деяких, найбільш видатних композиторів-класиків, про ряд вітчизняних композиторів.

Увесь процес оволодіння музичними уявленнями, поняттями, термінами розподіляється на три етапи, умовно названі нами *«чую»* (спостереження за музичним матеріалом, організоване учителем, тобто,цілеспрямоване свідоме сприйняття музики – вправ, поспівок, пісень, інструментальних творів); *«бачу»* (висновок із цих спостережень у вигляді теоретичного узагальнення - визначення терміну, знаку, записаного на дошці, в зошиті з музики; схеми, таблиці, ілюстрації, ігрові посібники, тобто наочності, що допомагають кращому усвідомленню, запам'ятовуванню теоретичного поняття) та *«виконую»* (практичні види діяльності – спів, музикування, рухи, творчість).

Теоретичне вивчення музики не є окремим видом діяльності на уроці, а має бути складовою слухання, виконання музики. «Учням не треба пропонувати жодних відокремлених від живої музики правил і вправ, які

вимагають заучування та багаторазових повторень. Протягом уроку має панувати захоплююче мистецтво».

Щоб сформулювати висновки уроку, не варто знову повертатись до попередніх етапів: повторювати матеріал музичної грамоти, пропонувати виконати пісню чи музично-ритмічні рухи тощо. Висновки уроку стосуються розкриття теми та пов'язані з тим, наскільки новий музичний матеріал уроку розкритий.

Оцінювання (рівень знань, умінь школярів) здійснюється на різних етапах уроку, але може бути і в кінці. У практиці вчителі музики використовують кольорові картки різних форм (смайлики, тематичні атрибути), за допомогою яких відразу ж оцінюється відповідь учня в процесі бесіди, опитування, виконання практичного завдання. У кінці уроку за даними картками виставляються загальні оцінки.

Для поєднання зробленого на уроці з тим, що може виконати учень вдома, практикуються *домашні завдання*: придумати ритмічну вправу, записати її графічно; дібрати вправу на вивчені ступені (зо, ві, ра), записати її графічно; переписати вправу, навчитись сольмізувати; навчитись виконувати пісню з музично-ритмічними рухами; намалювати малюнок під враженням музики, яку слухали на уроці чи під враженням розученої пісні; протягом тижня уважно слухати музичні радіо- й телепередачі, записати назви творів, пісень, які сподобались і запам'ятались, щоб потім розповісти про них у класі; проспівати сестричці пісню, вивчену в класі; згадати знайому музику й розповісти про неї; визначити, в якому темпі звучить прослухана музика й чому, згадати мелодії різних пісень і порівняти їхні ритмічні малюнки тощо.

Втілення дидактичної структури уроку музичного мистецтва на практиці залежить від педагогічної майстерності вчителя музики, його музично-естетичних та педагогічних уподобань. Кожен учитель надає перевагу певному компоненту даної структури: один зосереджується на вокально-хоровій роботі, другий - на захоплюючій бесіді та слуханні музики, третій - на інструментальному музикуванні, четвертий - на вивченні музичної грамоти. Але суттєво важливо погодитись з тими вчителями, хто органічно поєднує різноманітні форми спілкування учнів з музикою, досягаючи того, що дитина отримує можливість спілкування з музикою залежно від своїх музичних здібностей та інтересів, відчуває задоволення та радість від такого спілкування.

Список використаних джерел

1. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти: Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання / С.С.Горбенко. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2007. – 348 с.
2. Горбенко С. С. Навчально-наукова діяльність студентів з методики музичного виховання: Навчально-методичний посібник / С.С.Горбенко. – К: Освіта України, 2010. – 180 с.
3. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: Методичний посібник./ О. Гумінська. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 102 с.
4. Кушка Я. С. Методика музичного виховання дітей: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації у 2-х частинах. Частина 1 / Я.С. Кушка. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 216 с.
5. Масол Л. М. Загальна Мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л. М. Масол. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.
6. Олексюк О. М. Музична педагогіка: Навчальний посібник / О.М.Олексюк. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188 с.
7. Печерська Е.П. Уроки музики у початкових класах: Навчальний посібник. / Е. П. Печерська. – К.:Либідь,2001. - 272 с.
8. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч. – метод.посібник./ О. Я. Ростовський. –Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

Навчально-методичне видання

МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Методичні рекомендації
Укладач *М.М. Качур*

Тираж 10 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № від р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26